

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ

Τ Π Ο

ΙΑΚΩΒΟΥ Τ. ΒΙΣΒΙΖΗ

Εἰς τὰ ἐκδοθέντα ὑπ' ἐμοῦ ναξιακὰ ἔγγραφα τῶν χρόνων τῆς Φραγκοκρατίας ἀπαντοῦν αἱ λέξεις ἀπόξυλον (ἐπίθ.) ἢ ἀπόξυλου (ἐπίρρ.)¹⁾. Ἀμφότεραι χρησιμοποιοῦνται ἀδιακρίτως ὥς ὅρος προσδιορίζων ἀγροτικὸν ἀκίνητον, εἰς τὸν ὅποιον ἀπέδωκα ἐκεῖ τὴν ἔννοιαν τοῦ «ἀπεξηραμένου»²⁾, παρασυρθεὶς ἐκ τῶν ἐρμηνειῶν τῶν διδομένων ὑπὸ τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (ἐν λ. ἀπόξυλος).

Μεταγενεστέρως ὅμως ὁ φίλος Γυμνασιάρχης κ. Ἀντ. Κατσουρός³⁾, χαρακτηρίζων τὸ ἀπόξυλος ὥς ὅρον νομικόν, ἐρμηνεύει ὥς σημαίνοντα «ἀγροτικὸν κτῆμα (π.χ. χωράφιον) ἄνευ τῶν ἐν αὐτῷ πεφυτευμένων δένδρων». Εἰς τὴν ἐρμηνείαν ταύτην ἄγεται, τοῦτο μὲν ἐκ τοῦ ἐπ' ἀρχῇ ἐθίμου τῆς χωριστῆς κυριότητος τῶν δένδρων ἀπὸ τῆς τοῦ ἐδάφους, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς ἐν Κρήτῃ σημασίας τῆς λέξεως ξυλοκατοπία, ἡ ὁποία σημαίνει τοὺς ἐκ τῶν δένδρων (=ξύλων) καρποὺς ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς δημητριακοὺς.

Ὁ κ. Κατσουρός δέχεται τὸ ἐθίμον τῆς χωριστῆς κυριότητος τῶν δένδρων ἀπὸ τῆς τοῦ ἐδάφους ὥς ἰσχύον ἐν Νάξῳ καὶ Ἀνδρῳ. Ἀλλ' ἡ σχέσις αὕτη, ἀναγομένη εἰς τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν δίκαιον⁴⁾, ἀπαντᾷ καὶ μέχρι σήμερον ὄχι μόνον εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, νησιωτικὴν καὶ ἡπειρωτικὴν, ἀλλὰ ἴσχυε καὶ ἀλλαχοῦ, ὥς λ.χ. ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ.

Τὴν λέξιν ἀπόξυλον, ἀπόξυλου συνήντησα εἰς νοταριακὰ ἔγγραφα τῆς Κρή-

¹⁾ Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Ναξιακὰ ἔγγραφα τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ δουκάτου τοῦ Αἰγαίου (1538 - 1577), εἰς Ἑπετηρίδα τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ δικαίου τευχ. 4, (Ἀθῆναι, 1951), (καὶ εἰς ἀνάτυπον) 42, 88, 91, 97.

²⁾ Ἐνθ' ἀν., 157.

³⁾ Γλωσσικὰ σημειώματα, εἰς περιοδ. «Πλάτων», Ἔτος. Δ', τευχ. Β' (Ἀθῆναι, 1952) (καὶ εἰς ἀνάτυπον), 309 ἐπ.

⁴⁾ Περὶ τῆς σχέσεως ταύτης βλ. Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Αἱ βολαὶ τῆς νήσου Κέας, εἰς Ἑπετηρίδα Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, ΙΘ' (1949) (καὶ εἰς ἀνάτυπον), 52 - 3, καὶ τοὺς αὐτόθι ἀναφερομένους συγγραφεῖς, ἔτι δὲ F. MAROI, La proprietà degli alberi separata da quella del suolo, εἰς *Studia et documenta Historiae et Juris*, a. I, fasc. 2 (Roma, 1935) ἀναδημοσιευθεῖσαν εἰς *Atti del III Congresso Nazionale di arti e tradizioni popolari* (Roma, 1936), 437 - 454. Ἄλλως ὁ C. GIARDINA, La così detta proprietà degli alberi separata da quella del suolo in Italia (Palermo, 1942).

της, τῆς Μυκόνου, τῆς Πάρου, ὡς καὶ εἰς μεταγενέστερα, τοῦ 18ου αἰῶνος, τῆς Νάξου.

Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων φαίνεται ὅτι ἡ λέξις ἐχρησιμοποιεῖτο γενικῶς εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν Κρήτην, ἦτο δὲ πράγματι νομικὸς ὅρος, προσδιορίζων ἀγροτικὸν ἀκίνητον, καὶ ἐσήμαινε τὸ κτῆμα μετὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν.

Οὕτως εἰς ἀνέκδοτον ἐγγραφον πακτώσεως¹⁾ ἐξ Ἱεράπετρας, Κρήτης, τῆς 15 Αὐγούστου 1600 τοῦ νοταρίου Βιολίνου Ζαμοφίλη Κ. (Violino Zamofli Costantin), ὅπερ ἀπόκειται εἰς τὸ Κρατικὸν Ἀρχεῖον τῆς Βενετίας (Archivio di Stato), ἀναφέρονται σχετικῶς τὰ ἑξῆς: «δίδει καὶ πακτώνει του... ἐκεῖνο τὸ κομμάτι τὸ σῶχωρο περιβόλι... τὸ ὁποῖο ἄνωθεν περιβόλι ἔχει μέσα ἐλιές, μικρὲς μεγάλες, ῥίζες δώδεκα, συκές, μικρὲς μεγάλες, ῥίζες δέκα καὶ ἐλιγόκι κλῆμα... τὸ ὁποῖο ἄνωθεν περιβόλι... τοῦ δίδει ὁ ἄνωθεν... ἀπόξυλα, ἡγουν ἀποῦ τὸ Νεόβριο²⁾ πρῶτο ἐρχόμενο, νὰ κρατῇ τὸ ἄνωθεν περιβόλι ὁ ἄνωθεν κύρ Κωστιαντῆς ὥστε νὰ κονπλήρουνσιν χρόνοι τρεῖς...». Ἐκ τῆς προικοπῆς ταύτης σαφῶς ἐξάγεται ὅτι δὲν πρόκειται περὶ χωριστῆς μίσθωσης τῶν δένδρων ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, ἀλλ' ὅτι ἀντικείμενον τῆς συμβάσεως εἶναι ὁλοκληρὸν τὸ κτῆμα (γῆ καὶ δένδρα), καὶ κυρίως τὰ δένδρα, ἅτινα καὶ ἀποκοιμούνται, καὶ αὐτὰ δίδονται ἀπὸ ξυλα. Πρὸς μείζονα δὲ διασάφησιν δορίζεται ἐν τῷ ἐγγράφῳ καὶ ἡ ἀκριβὴς ἐποχὴ, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἄρχεται ἡ τριετὴς πώλησις, ἦτοι μετὰ τὸν προσεχῆ Νοέμβριον, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, δηλαδή, καθ' ἣν ἔχουν συλλεχθῇ οἱ ἡρτημένοι κατὰ τὸν χρόνον τῆς συνάψεως τῆς συμβάσεως (15 Αὐγούστου) καρποὶ τῶν ἐλαιῶν, τῶν συκῶν καὶ τῆς ἀμπέλου.

Εἰς ἐκδεδομένον κορητικὸν ἐγγραφον πακτώσεως τοῦ ἔτους 1634³⁾ ὁ χρόνος λήξεως τῆς συμβάσεως προσδιορίζεται ὡς ἑξῆς: «... φηνήρωντας 1646 στὰ ἀπομαζώματα».

Ἐξ ἴσου σαφῶς ἐκφράζονται περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ὅρου καὶ ἀνέκδοτα ἐγγραφα ἐκ Μυκόνου. Οὕτως εἰς ἐγγραφον πακτώσεως⁴⁾ τῆς 21 Ἀπριλίου 1690,

¹⁾ Πάκτωσις ἐν Κρήτῃ ἐκαλεῖτο ἡ μίσθωσις. Βλέπε κατωτέρω τὸν ὅρον πάκτωσις εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ μὲ ἄλλην νομικὴν σημασίαν.

²⁾ Νοέμβριον.

³⁾ Χριστιανικὴ Κρήτη, Α', 169.

⁴⁾ Εἰς τὴν Μύκονον, καθὼς καὶ εἰς τὴν Νάξον πάκτωσις ἢ πακτωσία εἶναι ἡ σύμβασις δανεισμοῦ ἐπὶ παραχωρήσει κτημάτων τοῦ ὀφειλέτου πρὸς τὸν δανειστήν, ὅπως οὗτος ἀντὶ τόκου καρπῶται ταῦτα μέχρι τῆς ἀποδόσεως τοῦ δανείου, ἔτι δὲ καὶ πρὸς ἀσφάλειαν αὐτοῦ. Ἐν Νάξῳ ἡ πάκτωσις ἐλέγετο καὶ ἀμανάτι. Ἡ σύμβασις αὕτη παρουσιάζει ὁμοιότητα πρὸς τὴν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ δικαίου προᾶσιν ἐπὶ λύσει, περὶ ἧς βλ. Δ. ΠΑΠΠΟΥΛΙΑ, Ἡ ἐμ-

διὰ τοῦ ὁποίου παραχωροῦνται ὑπὸ τοῦ ὀφειλέτου πρὸς τὸν δανειστὴν «τὸ πρᾶγμα τῆς ἁγίας Μαρίνας καὶ τὴν φυτεῖαν στὸ Μαμάτζο, τὸ μερικὸν της, καὶ τὸ σπίτι ὁπῶχει στὸ Κάστρο...», ἡ λέξις ἀπόξυλου δὲν τίθεται εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν κτημάτων, ἀλλὰ εἰς τὸ τέλος τοῦ ἐγγράφου προστίθεται εἰδικὴ ρήτρα, μὲ τὴν ἐξῆς διατύπωσιν: «τὰ ὅποια πράγματα τὰ ἐπῆρεν (ὁ δανειστὴς) ἀπόξυλου, καὶ πάλι νὰ τὰ παίρῃ (ὁ ὀφειλέτης) ἀπόξυλου». Πλήρως ὁμως ἐρμηνεύεται ὁ ὅρος εἰς τὴν ἐπίσης ἐκ Μυκόνου ἀπὸ 8 Ὀκτωβρίου 1794 δικαστικὴν ἀπόφασιν τῶν προεστῶν Μυκόνου, δικαζόντων ἐπὶ διαφορᾷ ἐκ συμβάσεως παχτώσεως. Εἰς αὐτὴν ἀναγράφονται τὰ ἀκόλουθα: «...καὶ εἶναι ἀπὸ τὴν σήμερον τὸ κλεῖσμα μὲ τὸ χωριὸ (τὰ παχτωθέντα) τῆς ἄνωθεν Φραντζέσκας (ὀφειλέτιδος), νὰ τὸ κάμῃ ὡς θέλει καὶ βούλεται ὡς πρᾶγμα ἐδικὸν της· ὁ δὲ Μιχελῆς (δανειστὴς) δὲν μετέχει πλέον ἀπὸ τὸ κλεῖσμα καὶ τὸ χωριό, ὅτι ἔλαβεν τὰ ἄσπρα του· πλὴν ἐπειδὴ καὶ ἔχει το καλουργισμένον καὶ κοπρισμένον νὰ τὸ σπείρῃ, καὶ νὰ τὸ φάγῃ ὅλο ὁ Μιχελῆς καὶ νὰ τὸ παρατᾷ τῆς ἀδελφῆς του, περὶ¹⁾ ἀπόξυλου».

Ἐκ τῆς Πάρου ἔχομεν ἀρκετὰ ἀνέκδοτα ἐγγραφα, εἰς τὰ ὅποια ἀπαντᾷ ὁ ὅρος «ἀπόξυλου», οὐδαμοῦ ὁμως ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τοῦ ἐδάφους ἄνευ τῶν ἐν αὐτῷ πεφυτευμένων δένδρων. Ἀντιθέτως, καὶ ἐκ τούτων ἐφαίνεται ἀνεκδοκίμως ὅτι ὁ ὅρος καὶ εἰς τὴν νῆσον παλαιὰ σημαίνει τὸ ἀγροτικὸν κτῆμα μετὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν. Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων ἀναφέρονται τὰ ἀκόλουθα:

Εἰς διαθήκην τῆς 9 Μαρτίου 1730 ἡ διαθέτις σύζυγος ὀρίζει «τοῦ ἑξαδέλφου τῆς Φραντζέσκου Βερεντζίνῃ ἀφίνει ἓνα χωράφι νὰ τὸ μεράζου μὲ τὸν Γιαννάκη Καζανόβα, τὸ ὁποῖον εἶναι εἰς τὴν Μπατούμενο, ἡγουν νὰ γίνεται τρία μερδικά, νὰ παίρῃ ὁ Φραντζέσκος τὰ δύο καὶ ὁ Γιαννάκης τὸ ἓνα, περὶ ἀπόξυλου». Ἡ διαθέτις μετὰ τινος ἡμέρας ἀποθνήσκει καὶ ὁ σύζυγός της μετὰ τὸν θάνατόν της συντάσσει τὴν ἀπὸ 5 Ἀπριλίου 1730 διαθήκην του, εἰς τὴν ὁποίαν σχετικῶς μὲ τὸ χωράφιον τοῦτο διατάσσει τὰ ἐξῆς: «Τὸ χωράφι ἀφίνει ἢ συνβία του τοῦ Φραντζέσκου Κωσταντῇ Βιζαρά καὶ Γιαννάκη Καζανόβα ἀπόξυλου, νὰ παίρῃ ὁ σκευοφύλαξ τὴν ἰντράδα²⁾, πὺν τοῦ λόγουν του τώρα ἔχει σπαρμένον μοναχὴ Κοντοῦ, καὶ ἐβγάνοντας τὴν δεκατίαν, νὰ γίνεται πέντε μερδικὰ ἢ νιτράδα, καὶ νὰ δίνῃ τὸ ἓνα μερδικὸ τοῦ Μάρκου ἀδελφοῦ του, τὸ ἄλλο τοῦ ἀνεψιοῦ του καὶ τὰ δὲ λοιπὰ τρία μερδικὰ, νὰ τὰ μεράζῃ, ὅπου γνωρίζει τέλειον χρειάζομενον

πράγματος ἀσφάλεια κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν καὶ τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον, Α' (Λειψία, 1909) § 6, καὶ Ἰ. Μελετοπούλου, Πρᾶσις ἐπὶ λύσει, εἰς περιοδ. «Πολέμων», Δ' (1949), 41 - 72 (καὶ εἰς ἀνάτυπον).

¹⁾ Περὶ = però ἰταλικὴ λέξις σημαίνουσα ἀλλ' ὁμως, ἀλλά.

²⁾ Ἡ ἰταλικὴ λέξις entrata = πρόσοδος, εἰσόδημα.

διὰ τὴν ψυχὴ του». Εἰς ἕτερον ἔγγραφον παραχωρήσεως κτήματος (ἀμπελίου) πρὸς ἐξασφάλισιν δανείου τῆς 6 Ἰουλίου 1738 ἀναγράφονται τὰ ἑξῆς: « . . . ἡ Μαρία νὰ κρατῇ τὰ ριάλια δέκα ἡμῖν, πὺν ἔλαβεν χωρὶς διάφορο καὶ ὁ Μιχελετάκης τὸ ἀμπέλι. Καὶ εἰς κάθεν καιρὸν, ἡγουν ἀπόξυλον τοῦ ἐφετεινοῦ χρόνου, ἡθελεν δώσει καὶ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸ χρέος της, νὰ τῆς ἐπαραιτᾷ ἐλεύθερο καὶ ἀνεμπόδιστο τὸ ἀμπέλι της εἰς τὴν ἐξουσίαν της ὡς πρωτητέρου». Τὸ ἐφετεινοῦ χρόνον καθιστᾷ προφανῇ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀπόξυλου.

Ἐκτὸς τῶν ἔγγραφων τούτων, ἐκ τῆς Πάρου ὑπάρχουν καὶ ἄλλα περιέχοντα τὸν ὅρον, τὰ ὅποια ὁμως παραλείπομεν ὡς μὴ προσθέτοντα τί τὸ οὐσιῶδες. Σημειοῦμεν ὁμως ὅτι ἐκ τῆς νήσου ταύτης ὑπάρχουν ἄλλα ἔγγραφα, εἰς τὰ ὅποια χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος *ιντραδά* ἀντὶ τοῦ ἀπόξυλου. Οὕτως εἰς τὸ ἀπὸ 3 Αὐγούστου 1685 ἀνέκδοτον πωλητήριον, διὰ τοῦ ὁποίου πωλεῖται χωράφιον, ὁρίζεται ὅτι (ἡ πώλησις) «νὰ γροικᾷται ἀπὸ *ιντραδάς*». Εἰς ἕτερον ἀπὸ 16 Νοεμβρίου 1730 ἔγγραφον δανείου ἐπὶ παραχωρήσει κτήματος συμφωνεῖται ὅτι «τελειώνοντας οἱ δύο χρόνοι, πὺν ἔτζι ἐταιριάσανε, ἀποκαταμένῃ ἡ *νιτράδα*, ἡθελεν ἔλθει ὁ Ἄντζολος, νὰ εἶναι *νοικοκύρης* πάλε, *στορέφοντας* τὴν *νιτρία* εἴκοσι δύο τοῦ... (δανείου)».

Τέλος ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν Νάξον, εὑρίσκωμεν ἐξ αὐτῆς τὸ ἀπὸ 15 Μαΐου 1705 ἐνδιαφέρον ἔγγραφον *παχτασίας*, δι' οὗ παραχωρεῖται ἐναντὶ τοῦ δανεισθέντος ποσοῦ χωράφιον, ἐν τέλει δὲ τοῦ ἔγγραφου τούτου, καὶ ὅχι εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ κτήματος, ἀναγράφεται: « . . . *νὰ εἶναι πάντοτε τὸ πρᾶμα ἀπόξυλον κατὰ τὴν τάξιν*». Ἡ φράσις «κατὰ τὴν τάξιν», δὲν δύναται ν' ἀναφέρεται εἰς χωριστὴν κυριότητα τοῦ ἐδάφους ἀπὸ τῆς τῶν δένδρων, ἀλλ' ἀφορᾷ προφανῶς τὸ εἰσόδημα. Ἐπίσης εἰς ὅμοιον ἔγγραφον τῆς 21 Ἀπριλίου 1725 ὑπάρχει ἡ ἀκόλουθος διατύπωσις: « . . . καὶ εἰσὲ καιρὸν πὺν ἡθελεν λάβει τ' ἄσπραν της ἡ κυρία Φιλίππα, ἀπόξυλον νὰ στρέφεται πάλι τὸ χωράφι εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς κερὰ Μαρίας».

Γενικῶς εἰρήσθω ὅτι ὁσάκις εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς ἀντικείμενον τῆς συμβάσεως ἦτο μόνον τὸ ἔδαφος ἄνευ τῶν ἐν αὐτῷ ὑπαρχόντων δένδρων, δὲν μετεχειρίζοντο ἴδιον τινὰ ὅρον, ἀλλὰ διετύπουν τοῦτο περιφραστικῶς. Οὕτως εἰς προικοσύμφωνον ἐκ Πάρου τῆς 20 Δεκεμβρίου 1721 προικίζεται: « . . . τὸ χωράφι ἐβγάνοντας μίαν ἐλαίαν καὶ ἓνα μπόλι τοῦ ἀδελφοῦ της κυρίου Νικολάου καὶ ἄλλα, τὰ ὅποια εἶναι ξένα». Εἰς ἔγγραφον δὲ ἀνταλλαγῆς ἐκ Νάξου τῆς 16 Μαΐου 1719 ἀναγράφεται: « . . . δώνει τοῦ ἀφέντη Ντεγάνου τὸ χωράφι, ὅπου ἔχει . . . , ξέχως μίαν ἐλιά, ὅπου ἐκεῖ εἶναι τῆς Κυρίας Πρωτόθρονος».